

RANOSREDNJOVJEKOVNA TOPONIMIJA SPLITSKOG POLUOTOKA

PETAR ŠIMUNOVIĆ
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16
HR 10000 Zagreb
petar@hazu.hr

UDK: 811.163.42'373.21(497.5 Split)"04/14"

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno / Received: 2008-08-10

Na temelju ranosrednjovjekovnih toponimijskih potvrda sa Splitskog poluotoka autor istražuje toponimijske slojeve i načine prilagodbe tih toponima likovima koji su danas u hrvatskome jeziku, a zbile su se u prvim stoljećima hrvatske doseobe. Autor se bavi toponimima predrimskog podrijetla, rimskim predijalnim toponimima i drugim romanskim toponimima koji su vrlo rano prilagođeni hrvatskome jeziku. Posebno istražuje hagionime koji su od romanskog pridjeva *santu* i svetačkog imena, koje prepoznaje u hrvatskim likovima. Propitkuje dosadašnje etimologije ojkonima *Split* i hiperkorektnog oblika *Spljet*, koji su neki jezični čistunci nametali Splićanima, srećom neuspješno, početkom 20. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: *Split*, *toponimi*, *ojkonimi*, *urbonimi*

I. ETIMOLOGIJA OJKONIMA *SPLIT*

Nakon prilično brojne literature o imenu *Split*, u ovom radu propitujem dosadašnja etimološka rješenja imena *Split*, a bavim se i najranijom srednjovjekovnom toponimijom splitskoga poluotoka, koja je nastala kao plod davne romansko-hrvatske jezične simbioze na tome području. O Splitu u to doba pouzdano svjedoči rad R. Katičića *Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae*¹ i rasprava P. Skoka *Postanak Splita*.²

Svi dosadašnji istraživači etimologije imena *Split* polaze od Porfirogenetova zapisa *ἡ Ἀσπάλαθος* iz sredine 10. stoljeća.³ U Tome Arhiđakona iz 13. stoljeća (*Historia Salonitana*)⁴ zapisan je oblik *Sp'alatum*, davne 892. godine: *in civitate Spalati/Spaleti*. U potonjem liku, po Rešetarovu i Skokovu tumačenju, zamijenjeno je /a/ u penultimi sa /e/ pod utjecajem dočетка /-ī/ iz latinskoga lokativa, dakle: **Speleti*. Sinkopom toga /e/ nastao je oblik **Spelti* koji je metateziran i glasio je **Splēti*. Dugo /ē/ se nakon metateze prometnulo u jat /ě/: **Splět*, od kojega je lika otprilike u 13. stoljeću nastao ikavski oblik *Split*.

G. Holzer navodi ovaj slijed promjena: *Spaleto*⁵ > **Sp'elei* > **Spelti* > hrv. **Speltu* > **Splētū* > **Splētū* > **Splětъ*.⁶

¹ R. KATIČIĆ, 1988, 17-51.

² P. SKOK, 1952, 19-62.

³ X, Il nome di Spalato, *Avvenire* 16.X.1878, 5; M. REŠETAR, 1987, 163-170; A. MAYER, 1928-1929, 85-126; J. BARAČ, 1934, 7; P. SKOK, 1952, 19-62; N. DUVAL, 1961, 76-117; P. SKOK, 1973, 312; TH. F. MAGNER, 1973, 95-196; P.

PERIĆ, 1985, 79-98. Za detaljnije informacije o imenu *Split* vidi V. PUTANEC – P. ŠIMUNOVIĆ, 1987. (Indeksi).

⁴ P. PERIĆ, 1985. i dr. *Historia Salonitana*, passim.

⁵ CD I, 16, 24, 29 i dalje.

⁶ G. HOLZER, 2007, 132.

Moguće je, po mojem mišljenju, poći od već navedenog oblika iz god. 892.: *in civitate Spalati/Spaleti* s tim da pretpostavimo u to doba naglašenu penultimu **Spal'ati*, umjesto akcenta na antepenultimi kako upućuje današnje talijansko ime *Sp'alato*, u kojem obliku prvo nenaglašeno /a/ lako sinkopira te bi se u obliku **Spl'ati*, bez metateze to naglašeno /a/, utjecajem lokativnog dočetka /-i/ izgovaralo kao vrlo otvoreno [ä] /ɛ/ i dalje slijedilo sudbinu jata: **Splätü* > **Splëtü* > **Splëtü* > **Split*.⁷

2. SPLITSKA URBONIMIJA

Uz ime *Split* valja vezati postanje mikrotoponima *Spalaćuni*⁸ za dva predjela uz more. Jedan južno od današnjega Trstenika (: trstika) i drugi uz današnji predio Kašuni.⁹ Taj je oblik zapravo deminutiv od povijesnog imena *Split* : *Spalat(us)* + *-eolum* > *Spalateolum*. U tom obliku provedena je (inače česta) disimilacija *l – l* > *l – n* (kao u *lancun* od romanskog *linleolu*) > *Spalateon* s palatalizacijom *-t^ee* > *č^s*, ali bez slavenske metateze, > *Spalač^{on}*.¹⁰

Zanimljiv je u vezi s imenom Splita fitonim koji se odnosi na vrstu brniste, biljke močvarice grčkog naziva *aspalathos*, koja se prostirala uz more, poput drugih splitskih fitonima kao što su *Spalaćuni*, *Firule* (1290: *terra parva in Firull*¹¹ od latinskog fitonima *ferula* "šiblj^e"; *calamet* "trstika" (1096: *in Calamito*)¹² sa /i/ od naglašenog /ē/ < *calamētu*, koji je oblik potvrđen nekoliko godina kasnije hrvatskom istoznačnicom *Trstenik* (1144: *vallis que sclavonice dicitur Tirstenic, latine vero Calamet*),¹³ *Sirobūja* "ime polju u istočnom dijelu Splita", koji urbonim P. Skok izvodi od latinskog fitonima *serpullum* > **serbulu* "neka mirišljava biljka" sa supstitucijama *a* > *o* između suglasničkog skupa *rp* i *p* > *b*, te prijelaz geminate *ll* preko palatalnog *l'* u *j*.¹⁴ Uz njih valja navesti *Lovrēt* (od XII. st. *terra in Laureto*; 1020: *Lauretum, terra prope Spalatum*, CD I, 59) od fitonima *laurus* "javor" + *-ētum* koji se pridodaje fitonimnim osnovama vrlo često upravo u službi toponima i *surbo* (1080: *uinea est a Surbo*, CD, I, 259) od fitonima *sorbus* "oskoruša". Njima se potvrđuje da je južna obala splitskoga poluotoka obilovala biljkama koje uspijevaju uz vlažna zemljišta,¹⁵ za razliku od sjeverne obale koja je obilježena blatištima, na što upozorava toponim *Poljud* < palude "blato" (1020: *locus prope Palutum*,¹⁶ pa *Palludi* (1370. *Pogludi*), od kojeg je oblika današnji *Pojūd* s prijelazom romanskog predakcenatskog /ā/ u hrvatski /ō/, a to je pojava koja se zbivala do polovice 8. stoljeća. Istočnije od Pojuda potvrđen je kasnije istoznačni hrvatski toponim *Blätine* kao i one srednjovjekovne *Blätine* na putu od Splita put Omiša.

Što u to davno doba možemo doznati o izgledu ostalih lokaliteta, svjedoče mikrotoponimi *Lora* od romanskog (*caba*)rola¹⁷ (< lat. *calvus* "plješiv" + *-ari(us)* + *-olu(s)*) i *Pijati* (1260: *ad Pilatum* "kosmat, grmovit"; *aqua de Pilato*, pa *in Pillato* s geminatom *ll* > *l'* od koje /j/ u današnjem obliku *Pijät*.¹⁸ Ostali stjenoviti urbonimi potvrđeni su nešto kasnije, ali treba pretpostaviti da se nalaze u hrvatskome jeziku od ranoga srednjeg vijeka kao što su: *Grīpe* (predromansko porijeklo) i hrvatski likovi: *Skälice*, *Stinīce*, *Škräpe*, *Břda*, potok *Dūjmovāča* i dr.

⁷ P. Šimunović, 2005, 216, bilj. 146. Ovakvo rješenje sugerirao mi je prof. dr. Žarko Muljačić.

⁸ ... *in Spalazulo uero due petie de terra*, CD I, 194.

⁹ K. JIREČEK, 1962, 71.

¹⁰ Tako ga zapisuje K. JIREČEK, 1962, 71: *Spalezoni*. Narod ga je izgovarao *Spalacijun*, don Frane Bulić: *Spalacün*. Jezične osobitosti u tom mikrotoponimu pokazuju da nije bio zahvaćen prvotnom romansko-hrvatskom simbiozom i da je njegov današnji hrvatski lik kasnijega nadnevka.

¹¹ CD II, 701.

¹² CD I, 194.

¹³ K. JIREČEK, 1962, 71.

¹⁴ K. JIREČEK, 1962, 71; P. SKOK, 1952, 30.

¹⁵ Njima se pridružuju urbonimi *Lovret* < romanskog *Lauretu* "javor" i *Surbo* (1680: *minea a Surbo*, CD 176) *sorbus* "oskoruša."

¹⁶ CD I, 59, 1060, 1072, 1260: s. Maria de Paluto, kasnije *Palludi* sa palatalnim /l'/ > /j/. P. SKOK, 1952, 28.

¹⁷ CD I, 59. P. SKOK, 1952.

¹⁸ P. SKOK, 1952.

2.1. PREDIJALNI TOPONIMI

Na predjelu današnjega Splita nalazili su se već prije predijalni toponimi oblikovani gentilicijskim imenima ili kognonimima njihovih vlasnika. Takav jedan predij bio je imenovan po gentilicijskom pridjevu *Marinianum*, odnosno po kasnijim splitskim potvrđama: *Marnanum*, god. 1370. *Margno*. U potonjem liku iz Marulićeve oporuke¹⁹ zbila se uobičajena disimilacija *nj – n > lj – n* i slogotvorni ostvaraj /r/ < /ar/. Tim su promjenama nastali današnji splitski oblici *Mrljân/Mrjân*. No, za marjansku kosu navodio se oronim *Serra* "brdska kosa", "brežuljak"²⁰ odnosno izvedeni participski lik *Serranda*.²¹ Sklon sam pretpostaviti da se rimski predij *Mrljan* odnosio na južnu marjansku padinu, jer je ona bila privedena kulturi, na predjel koji pokriva današnji urbonim *Meje* "lijehe", "terasasto zemljište", koje je karakteristično za oplemenjeni mediteranski pejzaž. U kasnijem vremenu spominje se i *selo na Mrljanu*. *Selo* je u srednjovjekovnoj Hrvatskoj naseobinskoj nomenklaturi označavalo gospodarstvo, kurtis, predij. Imalo je i crkvicu sv. Dujma uz more, zapadno od uvale Zvončaca, pa zbog tih razloga smatram da se rimski **Marinianum* odnosio u prvom redu na to područje otprilike južno od groblja oko crkvice sv. Nikole na današnjem Mrljanu.

S istočne strane današnje splitske luke bio je *Pojišan*, rimski predij *Pansianu(m)* (1030: *terra de Pansiano*)²² od gentilicijskog pridjeva *Pansa* (+ *-ianum*) prijelazom proto-ničkog /ā/ u /ō/ u 8. stoljeću te kasnijom metatezom skupa /js > šj/, slično kao u splitskom sanktoremu *Sukošjân* > *Sukošjân*.²³

Tim predijalnim urbonizmima valja pribrojiti *Žnjân* "uzmorski predio u današnjem istočnom Splitu" (1096: *vinea in Zunano*;²⁴ 1370: s. *Maria de Zgnano*, danas Gõspã od *Žnjâna*²⁵), izveden od gentilicijskog pridjeva *Iūnianum*, sa zamjenom romanskog kratkog /ū/ hrvatskim stražnjim poluglasom, koji je u tzv. slabom položaju ispadao: **žŭn*' > **žbn*' > *žnj(an)* "Junijev posjed". I današnji urbonim *Kmân* (oko 1119: *ad caput de Cumanu*,²⁶ 1362: *ad Cumanum*²⁷) izveden je od poimeničenoga gentilicijskog pridjeva *Cumanum*. Njima valja još pribrojiti do danas sačuvano predijalno ime na današnjim Kilama: *Brborân* (1397: *Barbarano*)²⁸ od kognomena *Barbarus* sa slogotvornim /r/ (< /ar/), pod kojim se imenom godine 530. navodi prezbiter solinske crkve na splitskom crkvenom saboru.²⁹ Vrela navode i predijalno ime *Mirculano*³⁰ iz 1119., koje P. Skok izvodi od gentilicija *Mercurius* s već spominjanom disimilacijom *r – r > r – l*.³¹ Taj se predijalni toponim nije sačuvao.

Važno je spomenutim predijalnim imenima predočiti kako je Splitski poluotok u rimsko doba parceliran rimskim gospodarstvima i bio oplemenjen poljoprivrednim kulturama, i to na mjestima koja još danas "pokrivaju" navedeni predijalni toponimi.

U tom kultiviranom pejzažu između predija, uz samo more podiže početkom 4. stoljeća moćni car Dioklecijan velebnu palaču u koju je doveo vodu sa solinske rijeke veličanstvenim akvaduktima, uresio je stupovima i spomenicima. U zidine su se za seobe naroda i nakon propasti Salone uselili Romani, i to je bio začetak Splita i njegova imena, koje slijedom jezičnih promjena u sebi svjedoči o pravoj i jezičnoj povijesti svojih topografskih, i ne samo topografskih, sadržaja.

¹⁹ *Starine JAZU*, XXV, 155.

²⁰ W. MAYER-LÜBKE, 1972, 649, *serra* "Bergkette"

²¹ Sasvim običan toponim na romanskom području (španjolski *Sierra*, proširen i u španjolskoj kolonijalnoj oronimiji).

²² CD I, 59.

²³ P. ŠIMUNOVIĆ, 1991, 422, bilj. 11.

²⁴ CD I, 194.

²⁵ K. JIREČEK, 1962, 71. Početno /ž/ je kao u *judaus* > *Židov*, *juncus* > *Žuka* i sl.

²⁶ K. JIREČEK, 1962, 70.

²⁷ P. SKOK, 1952, 26.

²⁸ K. JIREČEK, 1962, 70.

²⁹ P. SKOK, 1952, 25 i u Naslovnom vjesniku XXIII, 349.

³⁰ K. JIREČEK, 1962, 71.

2.2. SPLITSKI TOPONIMI PREDRIMSKOGA POSTANJA

Arheološka iskopavanja na širem splitskom području, pa i u samoj Palači, upozoravaju na starije, predrimske stratume ljudskog obitavanja. To potvrđuju i mnogi splitski toponimi čiji se postanak i struktura ne daju protumačiti latinskim i grčkim jezicima i čiji će leksički sadržaji ostati i dalje tajnom. Među inima spominjemo današnji općepoznati urbonim *Špinût* (< **Spinnutum*; 1076: *ad Spinunti ager*)³². Potvrda iz godine 1260: *in Pinunzo ad Paludem* locira Špinut kod Pojuda. Grafem [z] u *Pinunzo* i [ç] u *Spinunç* iskonski je fonem /t/. P. Skok pretpostavlja da su ovaj toponim Rimljani izgovarali **Spinuntium*, te da se taj dočetak -*untium* nalazi i u toponimu *Pituntium* (predrimsko ime za današnju Podstranu u Poljičkom primorju).³³

Ovi toponimi sa završnim segmentom /-nt-/ predrimskoga su postanja i javljaju se u dvije realizacije toga segmenta. Prva je /-ent-/ na sjeverozapadu: *Pinquentum* (od kojega je oblika *Buzet*), *Parentium* (današnji Poreč), *Colentum* (Murter), *Solentum* (Sulet, hrvatski oblik za Šoltu), a druga na jugoistoku: *Argyruntum* (Starigrad), *Spinuntum* (Špinut), *Pituntum* (Podstrana), *Diluntum* (Stolac), *Maluntum* (Molat). Nekako je (uz *Argyruntum* koji je sjeverozapadnije) ondje kod Splita (*Solentum* : *Spinuntum*) bila razdjelnica tvorbeno realizacije ovoga predrimskog (ilirskog) tvorbenog segmenta.³⁴

P. Skok među predrimske toponime ubraja 'Επέτιον "ime grčke kolonije na mjestu današnjeg Stobreča", *portus Epetius* u Tab. Peut., odnosno: *loco qui appellatur in Epetina* u CIL III, 2386.³⁵ P. Skok je današnje ime *Stobreč* neuspješno protumačio od sintagme **extra* + *Epetium* "izvan Epetia" (> **stopet* > **stopreč* > **stobreč*)³⁶. Međutim, ime *Stobreč* je nastalo po eklezionimu (patronu mjesta) *santu Laurentiu* > **s(u)tourēt̃iu* > *Stobreč*, kako sam protumačio današnji toponim *Stobreč* u nasuprotnoj bračkoj uvali Lovrečini do ranokršćanske crkve svetoga Lovre.³⁷

Kaštelanski toponim *Pūtāl̃j* (852: *Putalio*, CD I, 3) P. Skok stavlja u predrimski period³⁸ i pretpostavlja jezičnu vezu kaštelanskog Putalja s tračkim imenom *Putalia* u Bugarskoj, što je teško prihvatljivo. L. Katić³⁹ veže ovo ime uza zdenac u okolini Sv. Jurja (852: *ecclesia S. Georgi de Putalio*).⁴⁰ Međutim, takvo se tumačenje ne da izvesti iz pretpostavljenog latinskog **puteolu* jer bi se od intervokalnog skupa /-t̃e-/ očekivalo /č/, npr. *puč*, *Pučišća* itd., a nerazjašnjen je i dočetak /-aj/. Priklađnije je pretpostaviti da se u imenu krije apelativ *puteal*, -*ālis* n. "kružna utvrda, ogradna (oko zdenca)". Toj osnovi **put(e)āl̃(is)* odgovara (arheološki i jezično) toponim *Pūtāl̃j* s varijantom *Putāj* (-*j* od palataliziranog *ll* > *l'* > *j*), dužinom na /ā/ i sa starim mjestom akcenta. Na mogućnost ovakva rješenja upozorio me je prof. S. Čače.

P. Skok u *Analima* (str. 40) izvodi današnje ime solinske rijeke *Jâdro* po povijesnoj potvrdi: iz 1020. *terra dall'Adrina*.⁴¹ To je teško dokazljivo. Pojedini filolozi od korijena **jâd(er)*, odnosno **ad(e)r* izvode udaljena mjesta: urbonim *Zadar* i hidronim *Odra* u Turopolju.⁴² Nije moguće dokazati da se *Jadro* odnosio na solinsku rijeku. Skokovo tumačenje danas nije prihvaćeno. M. Suić s pravom primjećuje da tu rijeku puk i danas naziva *Rika*, a u povijesnim spisima: *fluvijs Salona*. On smatra da je i prvotno ime rijeke bilo **Salon*, koje je ime prešlo na naselje. Današnje

³¹ P. SKOK, 1952, 26.³² CD I, 194.³³ P. SKOK, 1952, 39.³⁴ P. ŠIMUNOVIĆ, 1985, 150.³⁵ A. MAYER, 1957, 138.³⁶ P. SKOK, 1952, 39.³⁷ P. ŠIMUNOVIĆ, 2004, 34 i d.³⁸ P. SKOK, 1952, 39-40.³⁹ L. KATIĆ, 1956, 155.⁴⁰ CD I, 5.⁴¹ CD I, 59.⁴² G. SCHRAMM, 1981, 262-263.

ime te rijeke *Jadro* plod je, kako misli M. Suić, krive interpretacije Lucanova zapisa, koje je ime uveo u opticaj Thomas Arcidiakon u 13. stoljeću.⁴³

Od ostalih okolišnih toponima predromanskoga porijekla navodimo oronim *Mosor* (*ad Massarum*; 852: *de Masaru*; 1070: *intra montes Massari*)⁴⁴ > **Masaru* > **Masāru* (i s naglašenim /a/ koje je prešlo u /o/ kao u toponimima: *Kotor* < **C'atarum*; *Osor* < **Apsara*) > *Mosor*, slijedom **M'assarū* > **Mas'aru* > **Mos'oru* > **Mosorь* > *Mosor*.⁴⁵

Apelativ *gripa*, toponim *Gripe* javlja se često u obalnoj toponimiji (Dugi otok, Šolta, Brač).⁴⁶ I svugdje se odnose na hridine, litice. Ovaj splitski spominje se 1144: *ad grippam que est iuxta agro ubi sunt petre que sclavonice brus nuncupantur*.⁴⁷ Ova potvrda pokazuje da je Hrvatima, u ranom srednjem vijeku, kada usvajaju toponim, poznato značenje pa ga zovu svojim istoznačnim likom *Brus*.

Solin, ojkonom predrimskog postanja te golem i važan ilirski (Salona), grčki i rimski grad pisao se kao mnogi drugi gradovi u antici, pluralnim likom *Salonae* (kao *Romae*, *Pisae*, Ῥωμαί, Θήβαι itd.). Svojim dočetkom -ōna Salona se uvrštava u primorski niz "ilirskih" luka (*Phlanona* "Plomin", *Aenona* "Nin", *Scardona* "Skradin", *Stelpona* "Stupin", *Narona* "Norin"). Ti ojkonomi prilagođeni su hrvatskom jeziku odmah nakon hrvatske doseobe po modelu: *Salona* > **Saluna* > **Salūnu* > **Salyn* > **Solynь* > *Solin* (gen. *Solīnā*).⁴⁸ Fonetske supstitucije /ō/ > /u/ > /y/ (> i), izgovor prednaglasnog /ā/ kao /ō/ upozoravaju na vrijeme njihova zbivanja već od 7. stoljeća. Poznato je kako su istočnije i zapadnije od Splita dva predrimška grada zadržala svoja imena u romanskoj i hrvatskoj prilagodbi: *Almissa* > *Ōmīš* (na Braču: *Olmīš*) i *Tragūra* > *Trogir*. Svi oni pokazuju vrlo ranu hrvatsku prisutnost na tom području.

2.3 IZ ETIOLOGIJE SPLITSKIH URBONIMA

Splitski ranosrednjovjekovni romanski urbonimi motivirani su ljudskom djelatnošću i pokazuju rane hrvatske jezične prilagodbe. Takav je urbonim *Bôl* (1090: *Balo*)⁴⁹ od latinskog *vallum* "obrambeni nasip između Splita i Solina". Na davne promjene upućuje zamjena romanskog /ā/ hrvatskim /ō/, kad Hrvati nisu u fonološkom sustavu imali kratko /ā/, tj. do polovine 8. stoljeća, i betacizam (*v>b*), kao što je i u ojkonomu *Bol* na Braču, gdje je na mjestu nekadašnjega romanskoga Bola sačuvana hrvatska imenska istoznačnica *Obala* "nasip, šanac" (Gornja i Donja), dok je ime *Bol* preuzelo naselje koje se kasnije razvilo uz more.⁵⁰ Splitski *Bol* zadržao se do danas na utvrđenu prostoru s kojega se za doseobe Hrvata branio Split u nastajanju. Na vranjičkoj prevlaci prilično kasno (1315. g.) potvrđena je manja utvrda nazvana romanskim deminutivom *Turricela* od romanskog *turris* "utvrda" + deminutivni dočetak -*cellum*, u današnjem izgovoru *Trčela* sa slogotvornim /ɾ/, što je starija faza hrvatske jezične prilagodbe (usp. toponim *Brborân* : romanskog kognomen *Barbarus*).

Sličnog su postanja i značenja imena južne podmarijanske uvale *Kašūnī/Kašjūnī* od romanskog deminutiva *castellion(e)* "gradac", kao i susjedni, još više pohrvaćeni *Koštilac*. Kako se potonji oblik spominje u Marulićevoj oporuci iz 1521. kao (*terra ad*) *Chostilac*, sa hrvatskim /ō/ na mjesto romanskoga protoeničkoga /ā/, valjalo bi zaključiti da je urbonim star, iz 8. stoljeća.

⁴³ M. SUIĆ, 1996, 822, 831.

⁴⁴ CD I, 6, 160, 166.

⁴⁵ G. HOLZER, 2007, 116-117.

⁴⁶ Moji terenski zapisi.

⁴⁷ CD II, 56; K. JIREČEK, 1962, 71.

⁴⁸ G. HOLZER, 207, 132.

⁴⁹ CD I, 94.

⁵⁰ P. ŠIMUNOVIĆ, 1972, 190, 257, 278.

Sklon sam pretpostaviti da je takav apelativ bio od Hrvata adoptiran u to doba, kada su se stvarale utvrde i takva imena (*Košljun*, *Koštil*, *Koštilo*...) uzduž primorja, ali da su ovi splitski kao gotovi već davno prilagođeni apelativi mnogo kasnije dobili funkciju imena kasnije građenih tamošnjih kaštala.

Gospodarstvene je motiviranosti ime lokaliteta *Mucla longa* (1080, CD I, 176; *Mucla de Pilato*, P. SKOK, ER, II, 425) od romanskog *mūtulus* "granični kamen" s prijelazom romanskog /ū/ u starohrvatsko /y/ (> i, poslije, tek od 12. stoljeća) i metatezom glasovnog skupa *tl > kl*: *mūt(u)la > mikla* (usp. *tlaka > klaka*, *Tnina > Knin* i sl.). Od toga je polaznoga apelativa zadarski toponim *Puntamika* (1205: *Mucla bona*, odnosno sjeverozapadni istarski ojkonom *Milje* (< *migla, poput romanskog imena za Krk: *vet(u)la > *Vikla > Veglia > Velja*).⁵¹ Značajan je i splitski urbonim *Plokite* od romanskog *placea* (usp. grč. *πλάκα*) s već spominjanom davnašnjom supstitucijom romanskog /ā/ hrvatskim /ō/⁵² i sa vjerojatnim sufiksom *-itta* (**plak(a) + -itta*).⁵³

Kulturni su urbonimi još *Calcara* ("vapnenica") iz 1171. godine,⁵⁴ te kaštelanski *Dilat* (1173: *Dilati*)⁵⁵ od romanskog participa *dillātum* (< particip perfekta pasivnog od *differe* "razvlačiti"). Odatle danas na tom mjestu hrvatska toponimijska istoznačnica Vlačine.⁵⁶

U ovu skupinu romanskih toponima uvrštavam i *Arcus* "luk, svod" (1226: *terra inxta Arcos*) za lukove vodovoda od Solinske rike, kao toponimijskih orijentira: *terra subtus maguis arcus ex parte occidentalis*, te pohrvaćeni toponim *Podmerje* (< *mūrus* "zidina")⁵⁷, što upućuje na to da Hrvati ulaze u napušteni grad ne obnavljajući ga za stanovanje, već u njemu nalaze predjele, vrtove te stvaraju imena kojima položaj i veličinu određuju rimskim zdanjima. Uskoro će ondje nastati rana hrvatska toponimija poput *Otōka* na Solinskoj rici (*Madonna di Ataco*),⁵⁸ *Podmōršćica* u "delti" Solinske rijeke od predromanskog korijena **mor-* "blatište, mokrina") što je prefiksarno-sufiksarno hrvatsko ime (1338: ... *que lingua slavonica Podmorsciza vocitatur*).⁵⁹

U blizini je za ranu hrvatsku povijest važan toponim *Rižinice*, koji izvodim od apelativa *rižine* "zemlja koja je privedena kulturi, na kojoj se režu mladice", što mi potvrđuju brački toponimi: *Režišće*, *Nerežišće*, *Neriz*, *Nerezine* ...⁶⁰

Od urbonima nastalih ljudskom djelatnošću navodimo: *Pistūra* "pekarnica" (1222: *via che va alla Pistora con la botega*),⁶¹ noviji hrvatski urbonim *Obrov* kod današnje ribarnice itd.

Svi oni nose u sebi bogatu i zanimljivu etiologiju, koja je potaknula njihov nastanak, i onomastičku strukturu, koja tumači romansko-hrvatsko prožimanje, koje se ogleda ne samo u jezičnoj simbiozi i ne samo *in statu nascendi* tih imenskih oblika. Stoga su ovi toponimi i svojevrsni kulturni spomenici.

⁵¹ P. SKOK, 1971, II, 424.

⁵² Usp. brački oblik *plōka* "kamen, ploča". P. ŠIMUNOVIĆ, 2006, 406.

⁵³ Uz urbonim *Plokite* zanimljivo je spomenuti Idrizijevu kartu iz 1154. godine, na kojoj je uneseno ime zemlje *Bilad Garnasia* (što na arapskom znači "zemlja Hrvatska") uz istočno jadransko primorje Idriz spominje nekoliko otoka i 25 naselja koja je popratio bilješkama. Za nas je ovdje zanimljiv *Split* (*Absalatu*), za koji kaže da ima popločene ulice (*Plokita!*), a za Dubrovnik (što smatramo važnim za to doba) navodi da je posljednji *hrvatski* grad na istočnojadranskom primorju. v. M. MARKOVIĆ, 1997, 591-593.

⁵⁴ CD II, 131. Iz istoga je vremena potvrđena hrvatska *Jap̃nenica* na Braču u Povaljskoj listini iz 1184. (250). v. P. ŠIMUNOVIĆ, 1972, 34.

⁵⁵ CD II, 131.

⁵⁶ P. ŠIMUNOVIĆ, 1992, 82.

⁵⁷ P. ŠIMUNOVIĆ, 1993, 153.

⁵⁸ Kako Roman bilježi hrvatski toponim Otok.

⁵⁹ CD X, 369.

⁶⁰ P. ŠIMUNOVIĆ, 1972, 68, 199. v. indekse.

⁶¹ CD III, 211.

3. LEKSIČKA I ONOMASTIČKA PROŽETOST SPLITSKIH URBONIMA

Romanski urbonimi motivirani su tlom, biljem, ljudskom djelatnošću na splitskom poluotoku. Oni su ranom prilagodbom potvrđeni u hrvatskom obliku i izgovoru kao toponomastičke prevedenice:

- *Suqui mosti* [Suhi mosti] g. 950.⁶² za današnji lokalitet *Mostine*, kojim su Splitsani poistovjećivali Dioklecijanov akvadukt. Lokalitet se godine 1301. javlja pod romanskim istoznačnim imenom *Ponte sicco*.⁶³
- *Gargeuac* [Grgljevac] "potok" (1080: *ad torentem qui nocatur Gargeuac*).⁶⁴
- *Arca* "luk" (1080: *terra Arca supra terras s. Stephani*)⁶⁵ "zemlja kod Vranjica uz more". U etimološkoj je vezi s toponimom iz 1260. god.: *Arcuto* i 1397.: *Arcuzo, quod sclauice dicitur Na Luzaz*. Današnji je urbonim *Lučac* u užem središtu Splita.
- *Laculi* "palus", "blatište" (1260. i 1315: *ad Laculos sive ad Loque*).⁶⁶
- *Calamet* < lat. *calamētum* "tršćica" (1090: *Tristenic latine vero Calamet*).⁶⁷
- *Saline* "soline, bočata vrela" (1080: *locus qui dicitur Saline*, CD, 1, 173; 1090: *terra supra*
- *Saline*, CD, 1, 194; 1397: *in Palud super Salinas*, K. JIREČEK, 1962, 71), a lokalitet *Saline usque Sutulie* danas se taj lokalitet zove *Soline* u Poljičkom primorju.
- *grippa* "brus, litica" (1144: *ad grippam que est iuxta agro ubi sunt petre que sclavonice brus nuncupantur*).⁶⁸ Kao toponim spominje se 1324: *terra capituli ad Grippe*.⁶⁹
- *Lau/Lao* "labe", "litica, hrid" (1080: *terra sub Rupe que uulgo dicitur Lao*).⁷⁰ Čest toponim u primorju. Usp. *Lapčan* za današnji Gradac u gornjem Makarskom primorju⁷¹ i toponimi s osnovom *lau/lab* u Dubrovniku, Kninu i dr.⁷²
- *Dilati* "vlake" (1301: *in Dillato, ad Dilatum*). Hrvatska istoznačnica glasi *Vlačine*, kako je već spomenuto.
- *Petra tonata* "gromovni kamen" (1334: *ad Petram tonatam*).⁷³ Godine 1397. potvrđena je hrvatska istoznačnica: *Trischienoga kamicza* od starije hrvatske riječi *trisk* u značenju "grom".

U ovom zanimljivom popisu splitskih urbonimijskih istoznačnica u romanskom (dalmatskom) i hrvatskom (čakavskom) jeziku od 10. stoljeća očituje se romansko-hrvatsko prožimanje na svim društvenim razinama, koje je jasnije nego u kojim drugim vrelima prisutno u urbonimiji. Hrvati preuzimaju romanske toponime i prilagođuju ih svojem jeziku zakonitošću supstitucijske fonetike toga vremena. Romani preuzimaju hrvatska imena i njima se služe (*Suhi mosti* ~ *Ponte sicco* itd.). Na djelu je prevođenje toponima s obzirom na motiv nastanka i

⁶² CD I, 44. *Suhi mosti* je sadržajna besmislica. Nije "most" bio suh nego potok, udol koji je premošćivao!

⁶³ CD VIII, 6.

⁶⁴ CD I, 179. Od *gargena "grlo", hrv. Grgljevac u Poljičkom primorju, v. P. SKOK, 1960, 354.

⁶⁵ CD I, 175.

⁶⁶ K. JIREČEK, 1962, 71.

⁶⁷ K. JIREČEK, 1962, 71.

⁶⁸ P. SKOK, 1960, 359.

⁶⁹ CD II, 56.

⁷⁰ CD I, 174.

⁷¹ P. ŠIMUNOVIĆ, 2006, 463.

⁷² Imena splitskih hotela *Lav* i *Lavica* recentni su hrematonimi.

⁷³ K. JIREČEK, 1962, 71.

leksički sadržaj. To su nepobitna svjedočanstva bilingvnoga grada u kojemu hrvatski jezik u neslužbenom, svakodnevnom govoru dobiva široku primjenu, što se očituje i u ulasku Hrvata u grad, i u miješanim brakovima, kako to pokazuje rana antroponimija u Splitu⁷⁴ i ova toponimija o kojoj pišem.

Toponimijske prilagođenice i hrvatske kreacije s obzirom na motiv nastanka i leksički sadržaj u ovoj uzajamnoj semantičkoj (i onomastičkoj) prepoznatljivosti toponima ostvaruju na ovoj ranoj (i prilično skromnoj) građi svojevrstan prvi (romansko-)hrvatski i hrvatsko-romanski rječnik, koji čitamo na splitskom reljefu, nekoliko stoljeća prije pojave prvih hrvatskih leksikografskih djela.

Vrijeme te romansko-hrvatske simbioze pokazuje utrnuće dalmatskoga jezika i njegove službene zamjene mletačkim jezikom. Na toponimima vidimo kako Romani već počinju ne prepoznavati toponime svojega jezika i smatraju ih hrvatskima, pa npr. 1194. rabe svoje sinonime: *a placca et lapides*, a kasnije navode: *ad meridie vero est lapidosum, quod slavice dicitur Plochita*. Ovdje već ne prepoznaju svoj toponim *Plokita* i smatraju ga hrvatskim.⁷⁵ Splitski dalmatski gotovo je mrtav već krajem 12. stoljeća, a hrvatski se tada već trajno ustalio u gradu.

4. SUDÂMJJA I U VEZI S NJOM

U nas se na mediteranu u arheološkim i toponomastičkim spomenicima od rimskoga vremena njeguje i čuva slijed pokopnog i uopće kultnoga mjesta. Na hrvatskome primorju bio je običaj da se po svetačkom patronu mjesta nazove crkva, okolišni predjel ili naselje (*nomina patronalia*). Ostatci takva imenovanja sačuvani su u romanskom i starohrvatskom Splitu. Takva imena sadržavaju dalmatski pridjev *santu(s)* i pohrvaćeno svetačko ime. U dalmatskom pridjevu *santu* Hrvati su, do kraja 10. stoljeća, dok su u svojem glasovnom sustavu imali nazalne glasnike /ɔ "o"/ i /ɛ "e"/, čuli i supstituirali [a, o, u, y, + n/m + konsonant] kao /q/ *sqt* [soⁿt], a od kraja 10. stoljeća taj se hrvatski "stražnji" nazal izgovarao kao /u/: *rɔke* > ruka, *pqt* > put, pa se starohrvatski *sqt*- (< *santu*) izgovarao kao *sut*(ʋ) ili stegnuto /st-/.

U Splitu i splitskoj okolici do kraja 10. stoljeća nastali su na mjestima (ili u okolišu) kasnoromanskih crkava, podignutih većinom u 5. i 6. stoljeću, ovi hagionimi: *Sutožel* (1210: s. *Ansellus*), *Sutulija* (: s. *Elia* "brdo kraj Splita"), *Sučidar* (: s. *Isidor* "predjel sjeveroistočno od grada"), *Sučurac* (: s. *Georgiu* "naselje u gornjim Kaštelima"), *Sumâksim/Sumajsin/Sumajs* (: s. *Maximu* "crkvice na Perunskom"), *Sudanëja* (1264: s. *Daniel*), *Sukojšân/ Sukošjân* (: s. *Cassianu* "predio u gradu"), *Su(m)pëtar* (: 1080: s. *Petru* "naselje u Poljičkom primorju"), *Supâval* (1119: s. *Paulu* "predjel u Splitu"), *Supëtar, Supëtaraska* (: s. *Petru* 1. "crkvice i uvala na Čiovu", 2. "ostatci crkvice na Šolti"), *Sustîpan* (: s. *Stephanu* 1. "predjel u Poljicima", 2. "staro splitsko groblje"), *Sutikva* (: s. *Tecla* "brdo između Solina i Mravinaca"), *Sutroĵica* (: s. *Trinitas*, hibridni toponim kasnijega postanja, "crkva u gradu"), *Smîjovača* (: s. *Mihael(is)* "ostatci crkve između Splita i Omiša), *Stobrëč* (: s. *Laurentin* "stari Epetium"),⁷⁶ *Stomòrica* (: s. *Maria* "ostatci crkve u Poljicima"), *Stomorîja* (: s. *Maria* 1. "crkvice u donjim Kaštelima", 2. "groblje naselja Stomorske na Šolti"), *Stombrata* (: s. *Martha* u Bijaćima), *Štäflić* (: s. *Feliciu* "naselje s crkvom u Kaštelima") ..., te nekoliko naselja i predjela oko crkvice na Braču: *Sutulija, Stivân, Supëtar,*

⁷⁴ V. K. JIREČEK, 1962. (prijevod); P. SKOK, 1952(a), 235-294.

⁷⁵ P. ŠIMUNOVIĆ, 1985, 196.

⁷⁶ Grčka faktorija Epétion srušena je kad i Salona za seobe naroda. V. bilj. 36.

Zastivônje, Stobrč, Sutvoôrje (i s. Barbara) i tri *Stomôrice*. Ovdje, naravno, ne ulazi hagianim *Sumàrtin*, jer je nastao analogijom u 19. stoljeću i bez provedene metateze likvida. Da je star, morao bi glasiti **Sumratin*, kako je drugdje na primorju.

Istoga je postanja (i iz istoga vremena) splitsko blagdansko ime *Sudâmja/Sudâjma* "festa santi *Dumni". Ime je nastalo od dalmatskog pridjeva *santu* i svetačkog imena *Domnio* (usp. *cella beatissimi Domnii*), ali je po povijesnim potvrđama u Splitu prevladao lik *Duimo* (> **Dujьmь*), koje su kao tipično splitsko ime nosili podjednako Romani i Hrvati.⁷⁷

U hagianimu *Sudâmja/Sudâjma* zbivala se metateza glasnika kao u splitskim eklezionimima *Sukošjan/Sukojšan* (: s. *Cassianu*) i *Poj(i)šan* (< **Pasianu* < *Pansianu*).

Blagdansko ime *Sudamja/Sudajma* kao hrvatska pučka kreacija do kraja 10. stoljeća ima, kao i ostali splitski eklezionimi s romanskim pridjevom *santu*- > *sqt*- > *sut*-/*st*-, duboke korijene u hrvatskom puku upravo na tim mjestima⁷⁸ i u samom gradu Splitu, gdje se već godine 999. spominje tribun hrvatskog imena: *Drago tribunus Spalati*,⁷⁹ a kasnije u 11. stoljeću: *Črne, Dragovit, Dobrica, Dominik Draže*...

Na nadbiskupskoj stolici godine 1050. nalazi se *Dobralis potens et Nobilis*.⁸⁰ Ti uglednici s hrvatskim osobnim imenima, dvoleksemskim *Dragovit*, izvedenim *Dobralis* i hipokorističnim *Drago*... nisu u gradu tek koji mjesec prije od nadnevka potvrda u Splitu, gdje obnašaju visoke dužnosti tribuna i nadbiskupa. I oni potvrđuju posvemašnju hrvatsku prisutnost u gradu, u kojem se u 11. stoljeću razlikuju *Spalatini* ("Romani"), od onih koje oni zovu *Chroati*.⁸¹

Eklezionimi sa *sut*-/*st*- + svetačko ime svjedoče o jakoj jezičnoj simbiozi na primorju,⁸² koja je bila osobito gusta i djelotvorna u Splitu i splitskom ageru.⁸³ Navedeni eklezionimi gustoćom i razmještajem pokazuju: a) jezičnim supstitucijama na vrijeme stvaranja, usvajanja i prilagodbe iménâ, b) upozoravaju na put i vrijeme njihova nastanka, c) svjedoče o prostoru i domašaju prvotne evangelizacije Hrvata, d) ističu značenje ranokršćanskog horizonta, i adaptaciju kasnoantičkih crkava i gradnju novih, e) upozoravaju na pojavu i rasprostranjenost predromaničke i ranoromaničke arhitekture u Hrvata, koja je u njihovu slogu.

Ulazak tih eklezionima u hrvatski jezik s puku nerazbirljivim sastavnicama (*Sukošan, Stobreč* itd.) moglo se dogoditi, i događalo se, u tijesnoj jezičnoj, a to znači i biološkoj, gospodarskoj i konfesijskoj simbiozi Romana i evangeliziranih Hrvata na prostoru tih sačuvanih imena. Razmještaj navedenih eklezionima upozorava na prisutnost Hrvata u tim imenskim prostorima, na kasnoantičke crkve koje su Hrvati zatekli i kojima su se služili, prilagođivali u skromnije oblike ili gradili svoje u predromaničkom slogu, na prvu evangelizaciju koja im se dogodila u okolišu romanskih gradova, u njihovima agerima i astarejama, jer su upravo tamo eklezionimi sa *sut*- grozdasto potvrđeni, na što upućuju na nekoliko mjesta i arheološki nalazi iz kasnoantičkoga vremena. Sve navedeno svjedoči o neprekinutom slijedu antike na ovim prostorima i nakon hrvatske doseobe.

⁷⁷ U srednjovjekovnim romanskim gradovima (pa do danas) ime gradskog svetačkog patrona (parca) bilo je vrlo obiljubljeno: *Trifun/Tripo* u Kotoru, *Vlaho* u Dubrovniku, *Duje* u Splitu, *Ivan* u Trogiru, *Jakov* u Šibeniku, *Krševan/Krešo, Šime* i *Donat* u Zadru, *Gaudencije/Gažo* na Rabu, *Kvirin/Kirin* na Krku itd. Usjekla mi se u pamćenje dirljiva zgoda iz 1991. (za Domovinskoga rata) kada su se izbjeglice iz Baranje sklonili u Split. Neposredno nakon dolaska rodio se u Splitu mali Baranjac. Split mu je nadio ime Duje i bio mu kolektivnim kumom. Ne znam za daljnju sudbinu toga

Duje. Ali ako se vratio u Baranju, tko će danas znati odakle to neobično ime u baranjskoj antroponimiji. Zapisujem, dakle, da se njegova etiologija ne zaboravi.

⁷⁸ Po sv. Dujmu nastalo je mnogo kasnije ime vrela i potocića *Dûjmovaća*, a danas se uz sjevernu splitsku luku zadržalo za ime zemljišta.

⁷⁹ CD I, 49.

⁸⁰ K. JIREČEK, 1962, 220.

⁸¹ P. SKOK, 1956, 653.

⁸² P. ŠIMUNOVIĆ, 1996, 39-61.

Hrvati su, kako pokazuju ovi hagionimi sa sut-/st-, naselili vrlo rano prostore oko romanskih sakralnih zdanja iz 5. i 6. stoljeća, živjeli s Romanima u federatima: skladno i mirno.⁸⁴ Takav suživot uvjet je svake simbioze, pogotovo jezične.

Ova imena upozoravaju svojim likovima na vrijeme i prostor tih dviju etnija, svjedoče o ranom ulasku Hrvata u Split i potvrđuju (uz ostale toponime iz ovog rada) njegovu ranu kroatizaciju prije nego je njime zagospodarila Venecija, kada je već grad dobio neizbrisiv biljeg hrvatskog biološkog, društvenog i jezičnog identiteta.

5. PRVI SPOMENI POHRVAĆENOG IMENA *SPLIT*

Svi obrađivani urbonimi s obzirom na broj i stupanj njihove hrvatske prilagođenosti posrednim su dokazom da je i pohrvaćeno ime Splita bilo odavna u uporabi. No u ispravama koje smo navodili ime Splita javlja se u romanskim likovima: *Aspalatos*, *Spalatum*, *Spaletum*, *Spalatro*, *Spalato* i sl.

Hrvatski lik *Split* potvrđen je mnogo kasnije.

U Povaljskoj listini iz 1250., koja je pisana hrvatskim jezikom i hrvatskim pismom, spominje se u 15. retku *Dragota odb Splē(ća)n*.⁸⁵ Taj etnik na *-ane* (*Splēćane*) bio je uobičajen u imenovanju naselja jer je sadržajno značio "ljudi koji tamo borave" (dakle, kategoriju živog) za razliku od imena topografskih značajki **Split*, koji je obilježen kategorijom neživog, tj. mjesta. Etnik *Splēćane* bez svake je sumnje izveden od sasvim pohrvaćenog imena **Splēt*, odnosno *Split*, koji je već dugo u hrvatskoj imenskoj prilagodbi bio u uporabi.⁸⁶

Posredni spomen imena Split nešto je stariji. Sačuvan je u današnjem bračkom ojkonomu *Splitska* (1240: *Splecia*).⁸⁷ U tamošnjim rimskim kamenolomima (Plate, Rasohe, Stražišće) brao se kamen za Dioklecijanovu palaču, a iz obližnje uvale (Splitske) transportirao u tadašnje splitsko gradilište, o čemu do danas svjedoče kameni blokovi u moru u splitskarskoj uvali, i oni izvađeni iz mora i ugrađeni u lapidarij na splitskoj rivi.

No iz toga antičkoga vremena nije hrvatsko ime *Split*. Premda je ova luka svakako u vezi sa Splitom već iz doba gradnje Dioklecijanove palače, koja je dovršena godine 303. poslije Krista, nemaju pravo oni što porijeklo današnjeg toponima *Splitska* stavljaju u to doba, a ni u stoljeća koja su neposredno slijedila, kad je Split bio u nastajanju i bez ustaljena imena, a Hrvata ondje još nije bilo.

Od imena *Aspalatum*, *Spalatro*, *Vallis (A)spalatensis* i sl. nije moglo nastati već pohrvaćeno ime *portus spleciae* (: *splecia* < **splēt̥* + *-ia*),⁸⁸ ni hrvatski oblik *Splisca*, potvrđen tek 1228. godine. Lik *Splisca* nastao je iz već pohrvaćenog imena *Split* koje je vjerojatno oblikovano potkraj 8. stoljeća (**splēt̥*).

⁸³ P. ŠIMUNOVIĆ, 1991, 421-424.

⁸⁴ R. KATIČIĆ, 1993, 99-131 (Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae).

⁸⁵ D. MALIĆ, 2007, 291. Ona jat /ě/ čita /i/ : spli(ća)n.

⁸⁶ P. ŠIMUNOVIĆ, 17. XII. 1984; P. ŠIMUNOVIĆ, 1985(a), 4-5.

⁸⁷ *Archivalia Brattiensia*, fasc. 49a, Arhiv HZO; v. P. ŠIMUNOVIĆ, 1972, bilj. 169.

⁸⁸ CD IV, 112.

⁸⁹ Slična je pojava i s hrvatskim imenom *Zagreb*. Latinizirano ime ovoga grada potvrđeno je 1094. u vezi s gradnjom katedrale u pridjevu *Zagrabiensis*. Kroz sav srednji vijek ime dolazi u latinskim likovima *Zagrabia* i sl. Smatram da se tek 1491. u glagoljskim ispravama pojavljuju prvi hrvatski likovi: *pri Zagreb, v Zagrebi*. Međutim prvi zapis hrvatskog imena *Zagreb* navodi se godine 1328. u Dubrovniku: *Juanus capellarius filius Quondam Andree de Sagreb, habitator Ragusii*. J. LUČIĆ, 1986, 91-93.

Ovim potvrdama bračke splitske zasvjedočen je Split posredno prvi put 1228. godine. (v. bilj. 87).⁸⁹

Tumačenje imena *Splitska* M. Suiću, koje je ime on izvodio od osobnog imena Dioklecijanove žene *Priska*, koju on navodi kao kršćanku i sveticu⁹⁰ i koja je navodno počivala u rimskom škripskom mauzoleju, vrlo je nategnuto i malo vjerojatno, pogotovu nakon izrečene sumnje N. Cambija kako ona nije bila svetica, a uza sve drugo, vjerojatno ni kršćanka.⁹¹ I tko bi to osobno ime prenio Hrvatima koji, kao ni drugi Slaveni, imena predjela i naselja nisu tvorili od osobnog imena bez toponomastičkih formata.

6. "SPLJEĆARENJE" S POČETKA 20. STOLJEĆA

Od 13. stoljeća kad se jat /ě/ u imenu **Splět* počinje izgovarati kao /i/, nastaje ikavski lik *Split*, koji je u uporabi u hrvatskom puku kontinuirano do druge polovice 19. stoljeća. Od tada u Hrvatskoj, u kojoj je velika dijalekatna iznijansirano, pobjedom koncepcije o književnom jeziku hrvatskih vukovaca, zemljopisna imena dobivaju, uz drugo, službene ijekavske likove: *Belec* u Hrvatskom zagorju piše se *Bijelac*, zagrebački *Črnomerec* postaje *Crnomjerac*, *Tisno* postaje *Tijesno*, *Livno* se piše *Hlijevno*, *Reka* postaje *Rijeka*, *Delnice* su *Dionice* itd.⁹² Od tada se trebalo ime *Split* pisati *Spljet*.⁹³ Pravi Splićani to nisu prihvaćali.

Suprotno onomastičkom uzusu u Europi da se imena mjesta (i prezimena) pišu po ustaljenom zavičajnom izgovoru pisanje i izgovaranje *Spljet* narušavalo je dugovjeku tradiciju imena *Split*. Tada počinje rivalstvo: valja li podvrgnuti prijedlogu filologâ,⁹⁴ koji su nametali oblik *Spljet*, kao i visoka administracija koja je taj oblik ozakonila, ili se povesti za pukom i splitskom inteligencijom (G. Bulat, F. Bulić, D. Politeo), koja je ustrajavala na pisanju i izgovaranju *Split*. Tada je i Općinsko vijeće uvelo službeni oblik *Split*. Kulturni svijet bio je podvojen. Rabio je i jedan i drugi oblik.

Ustrajanje na obliku *Split* Splićani su smatrali patriotskom dužnošću, a ne kampanilističkim hirom. Nisu se osvrtni ni razumjeli taj *jat* u imenu kojemu ne znaju leksičko značenje (ni povijest razvitka današnjega lika). Govorili su sa sprdnjom: Ako mi moramo umjesto *Split* govoriti *Spljet*, neka onda i Šibenčani svoj grad zovu *Šjebenik*! I bili su u pravu.

Vrhunac je polemika dosegla 1908. godine. Narod se nije povodio za preporukama filologa (M. Rešetara i drugih, v. bilj. 94). Lik *Split* bio je izrazom njihove intime, njihova materinskoga idioma, prisno zavičajno ime. Oni su skovali glagol *spljećariti* za one koji govore i pišu *Spljet* i pridavali su im etiketu stranaca, odroda, nadričistunaca. Filolozi su konačno priznali poraz 1921. godine, kad je D. Boranić unio u pravopis pravilo: "Mjesna imena i prezimena u ekavskom i ikavskom području čuvaju *e* i *i*." Tada je i Milan Rešetar odustao od svojega *Spljeta* u članku "*Beograd – Split*",⁹⁵ jer ni Srbi nisu prihvatili ime *Biograd* za svoj glavni grad, nego su usvojili oblik *Beograd*, što nije bilo u duhu Karadžićevih načela. *Osijek i Rijeka* tu su bitku izgubili.

Splićani su bili ustrajni i bili su u pravu. Za oblik zavičajnoga imena zalaže se suvremena onomastička teorija.

⁹⁰ M. SUIĆ, 1987, 193-196.

⁹¹ N. CAMBI, 2007, 90, bilj. 15.

⁹² P. ŠIMUNOVIĆ, 2005(a), 175-198.

⁹³ Osobito od godine 1860. kada je u Carskom vijeću zastupnik A. Vranicani zatražio da se Dalmacija sjedini s Hrvatskom, pa je ime *Spljet* postalo normom prihvaćanjem Daničićevih načela o književnom jeziku.

⁹⁴ M. REŠETAR, 30. IX. 1911, 4; M. REŠETAR, 1987; V. LOZOVINA, 1909, 178-180; J. SMODLAKA, 1946, 87; D. PALITEO, 1903, 1; P. SKOK, 1916, 1-3.

Opširniji osvrt na ovu polemiku vidi: P. ŠIMUNOVIĆ, 2005, 175-190 (*Split ili Spljet – osvrt na polemiku s početka XX. stoljeća*).

⁹⁵ M. REŠETAR, 2. kolovoza 1923, 92.

LITERATURA

- J. BARAČ, Ime grada Splita i rad profesora Antuna Mayera, *Novo doba*, 33, 3, 1934.
- N. CAMBI, Bilješke o kasnoj antici na Braču. *Brački zbornik*, 27, Split, 2007.
- CD – *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, JAZU, Zagreb.
- N. DUVAL, Le "palais" de Dioclétien à Spalato à la lumière des découvertes récentes, *Bulletin de la Société des Antiquaires de France*, 1961.
- G. HOLZER, Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache, Verlag Peter Lang, *Schriften über Sprachen und Texte*, 9, Frankfurt am Main, 2007.
- K. JIREČEK, Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg vijeka, *Zbornik Konstantina Jirečeka*, SANU, posebna izdanja, Beograd, 1962.
- R. KATIČIĆ, Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 17, Split, 1988.
- R. KATIČIĆ, *Na početku hrvatskih početaka*, Književni krug, Split, 1993.
- L. KATIĆ, Reambulacija dobara splitske nadbiskupije 1397. Godine, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 5, 1956.
- V. LOZOVINA, Split ili Spljet, *Nastavni vjesnik*, 18, 1909.
- J. LUČIĆ, O najstarijem imenu Zagreba, *Iseljenički kalendar*, 1986.
- Th. F. MAGNER, *Aspalathos, Spalatum, Split. Classics and the Classical Tradition to R. E. Denglar*, PEN. Univ. Press, 1973.
- D. MALIĆ, Novo čitanje Povaljske listine, *Brački zbornik*, 22, Split, 2007.
- M. MARKOVIĆ, Hrvatska na Idrizijevoj karti iz 1154. Godine, *Hrvatska i Europa I*, Zagreb, 1997.
- A. MAYER, Studije iz toponomastike rimske provincije Dalmacije. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 50, Split, 1928-1929.
- A. MAYER, Die Sprache der alten Illyries, I, *Schriften der Balkan-kommission*, XV, Wien, 1957.
- W. MAYER-LÜBKE, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, V. Izdanje, Heidelberg, 1972.
- D. PALITEO, Ime grada Splita, *Prava hrvatska misao*, Split, 1903.
- P. PERIĆ, Splitski toponimi, *Čakavska rič*, 1, Split, 1985.
- V. PUTANEC – P. ŠIMUNOVIĆ, *Onomastička bibliografija*, JAZU, Zagreb, 1987.
- M. REŠETAR, Spljet ili Split. *Sloboda*, Split, 30. IX. 1911.
- M. REŠETAR, Beograd – Split, *Vijenac*, god. I, knj. II, sv. 3, 2. kolovoza 1923.
- M. REŠETAR, Ime grada Spljeta, *Program c. kr. velike gimnazije u Spljetu*, god. 1886/1887., Split, 1987.
- G. SCHRAMM, *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnennamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.*, Anton Hiersemann, Stuttgart, 1981.
- J. SMODLAKA, "Splet, Split, Spljet", *Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije*, Split, 1946.
- P. SKOK, Prilozi k ispitivanju imena mjesta (V. "Spljet"), *Supplemento al Bullettino di archeologia e storia Dalmata*, sv. 50, Split, 1916.
- P. SKOK, Postanak Splita. *Analiz Historijskog instituta u Dubrovniku*, 1, Dubrovnik, 1952.
- P. SKOK, Lingvistička analiza kartulara Jura s. Petri de Gornj, *Supetarski kartular*, JAZU, Zagreb, 1952(a).
- P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Zagreb, 1971.
- M. SUIĆ, Prilog toponomastici otoka Brača (Škrip – Splitska – urbs Braciensis), *Brački zbornik*, 15, Supetar, 1987.

- M. SUIĆ, *Odabrani radovi iz stare povijesti hrvatske*, Zadar, 1996.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Toponimija otoka Brača, *Brački zbornik*, 10, Supetar, 1972.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Splitu za imendan. 800-godišnjica od prvog hrvatskog spomena imena Split, *Slobodna Dalmacija*, Split, 17. XII. 1984. (podlistak).
- P. ŠIMUNOVIĆ, Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimiji, *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 10-11, Zagreb, 1985.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Splitu za imendan. 800-godišnjica od prvog hrvatskog spomena imena Split, *Matica (iseljenika)* 1-2, Zagreb, 1985(a).
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Istočnojadranska toponimija*, Logos, Split, 1986.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Splitska Sudâmja, *Linguistica*, XXXI, sv. 1, Ljubljana, 1991.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Uvod u kaštelansku toponimiju, *Zbornik Kaštel-Sućurac*, 1992.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Sakralni toponimi sa *sut-* + *svetačko ime* u razdoblju kasne antike do predromanike, *Folia onomastica Croatica*, 5, Zagreb, 1996.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Bračka toponimija*, Golden marketing, Zagreb, 2004.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Toponimija hrvatskog jadranskog prostora*, Golden marketing, Zagreb, 2005.
- P. ŠIMUNOVIĆ, Prilog problemu standardizacije mjesnih imena, *Toponimija hrvatskog jadranskog prostora*, Golden marketing, Zagreb, 2005(a).
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Brevijar, Supetar, 2006.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Hrvatska prezimena (Grački prezimenski mozaik)*, Golden marketing, Zagreb, 2006(a).

THE EARLY MEDIAEVAL TOPONYMY OF THE SPLIT PENINSULA

SUMMARY

This article examines the Roman praedial toponyms on the basis of the early mediaeval toponomastic data related to the Split Peninsula – as testimony to this peninsula's cultivated landscape, where, in the 4th century A.D., the Emperor Diocletian chose to have his palace built.

Based upon the pre-Roman, and particularly the Romanic toponyms, the article furthermore examines the linguistic interfusion between the Dalmatic and the Croatian languages in the first centuries of the Croatian settlement.

Toponyms, including the Romanic adjective *santu* in connection with the names of saints, which may be recognized by the adjustment of *santu* > *sut-/st-* and by other phonetic substitutions having taken place within names in the era of the first evangelization of the Croats in this region, are also examined.

Moreover, the first confirmations for the Croatian name of Split are examined. The author refers to the polemics occurring in the early 20th century, which had discussed whether the name of Split should continue to be written and pronounced in its traditional form, or should the form *Spljet* be introduced instead, as a group of philologists argued. However, the traditional form – *Split* – won this debate.

KEY WORDS: *Split*, toponyms, oikonyms, urbonyms